บทที่ ๑๐
สิ้นสุดยุคสมัย

การผนวกเกาหลี—สังคมการเมือง—เศรษฐกิจ—ชีวิตในกรุง, ศาสนา

จักรพรรดิเมอิจิเสด็จสวรรคตในวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ค.ศ.๑๙๓๒ หลังจากที่ได้ทรงครองราชย์อยู่ ๔๕ ปี โดยได้ทรงทอดพระเนตรความเปลี่ยนแปลงอันน่าประหลาดต่าง ๆ สถานภาพของพระองค์ได้ถูกเสริมส่งขึ้นจากเดิมที่เป็นสถานภาพอันถูกแยกอยู่ต่างหากอย่างโดดเดี่ยวเสมือนพระสันตปาปาในสายตาของชาวต่างชาติที่ที่เคยไปเยือนญี่ปุ่น มาสู่สถานภาพกึ่งเทวราชของรัฐประเทศที่เข้มแข็งมาก ประเทศชาติของพระองค์ได้ชนะสงครามสองครั้งและเริ่มต้นที่จะเป็นจักรวรรดิแล้ว หลังจากที่เคยอ่อนแอในวงการเมืองระหว่างประเทศ ราษฎรของพระองค์ได้เรียนรู้และใช้วิธีใหม่ ๆ ในการสร้างความมั่งมี พวกเขากำลังเริ่มต้นอยู่แล้วที่จะแสดงผลแห่งความมั่งมีนั้นในด้านมาตรฐานการครองชีพของตน พวกเขาได้ถูกปกครองอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งเช่นกัน พวกเขาได้รับการศึกษาดีขึ้นและมีจิตสำนึกมากขึ้นที่จะเข้าร่วมในวิถีชีวิตของประเทศมากกว่าเดิม โดยสรุป ขั้นแรกของกระบวนการทันสมัยได้ประสบความสำเร็จโดยสมบูรณ์

จุดนี้นับว่าเป็นประโยชน์ในการที่จะสำรวจผลแห่งความเปลี่ยนแปลงและรูปแบบของสังคมที่พวกเขาได้นำมาใช้ เพราะประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในศตวรรษที่ ๒๐ เป็นการขยายสิ่งเหล่านั้นในหลายวิถีทางที่มิใช่จะเป็นที่พึงพอใจมากนัก กระบวนการอุตสาหกรรมมิได้เพียงแต่จะนำความมั่งมีระดับชาติมาให้เท่านั้น หากแต่ยังนำเอาการปะทะผลประโยชน์ระหว่างเมืองกับชนบทมาด้วย การปะทะกันระหว่างผู้จัดการกับกรรมกร ฝ่ายปฏิปักษ์กับฝ่ายก้าวหน้า ล้วนเกิดจากแบบอย่างของการจัดสรรความมั่งมีศรีสุข เป็นการทำให้ครอบครัวและชุมชนแบบเก่าอ่อนลง การเน้นหนักเรื่องนี้นับว่ายิ่งใหญ่อีกตามเคย เพราะมีความรู้สึกตัวกันมากขึ้นในการแบ่งขีดคั่นระหว่างสิ่งที่เป็นญี่ปุ่นกับสิ่งที่เป็นต่างด้าว สิ่งที่เป็นประเพณีเดิมกับสิ่งที่ทันสมัย ในด้านความคิดในด้านการเมือง ในด้านจารีตสังคม และอื่น ๆ อีกมาก ดังนั้น ญี่ปุ่นภายใต้สองรัชสมัยต่อมากลายเป็นฉากแห่งการพิพาทแบบใหม่ซึ่งคุกคามที่จะทำลายสังคมได้อย่างสมบูรณ์กว่าที่เคย

คุกคามมาแล้วในรัชสมัยเมอิจิ อีกทั้งยังทำให้หันไปสู่การแผ่ขยายดินแดนออกนอกประเทศด้วยเหตุผลทำนองเดียวกันส่วนหนึ่ง เพราะการกระตุ้นให้เกิดความเสมอภาคกลายเป็นลัทธิคลั่งชาติ (Chauvinism) ในลักษณะเน้นเผ่าพันธุ์อย่างมาดร้าย

การปฏิวัติฐานะทางการเมืองระหว่างประเทศของญี่ปุ่น ซึ่งทำให้การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ต่อมาเป็นไปได้นั้นย่อมเป็นจุดประสงค์หลักอันหนึ่งและเป็นผลสำเร็จยิ่งประการหนึ่งของกลุ่มผู้นำเมอิจิ แน่นอนที่ว่าเป็นผลสำเร็จเด่นที่สุดสำหรับผู้สังเกตการณ์ร่วมสมัยภายใน ๑๑ ปีเล็กน้อย---จาก ค.ศ.๑๘๙๔-๑๙๐๕---การทูตญี่ปุ่นหนุนเนื่องด้วยสองวาระโอกาสโดยพลังทหาร ได้สามารถแก้ไขสนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ไม่เสมอภาคได้ ได้เป็นพันธมิตรกับหนึ่งในมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ได้อาณานิคมในเกาะฟอร์โมซา (ไต้หวัน) และเกาะสักคารินตอนใต้ (Karafuto) มีบทบาทสูงเด่นในเกาหลีและมีสิทธิสำคัญยิ่งในแมนจูเรียตอนใต้ รวมทั้งในคาบสมุทรเลียวตุง ในไม่ช้านัก ผลที่ได้มาก็ได้รับการยืนยันและขยายตัวออกไป ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๐๕ สหรัฐอเมริกาได้ให้ความเห็นชอบต่อสถานะภาพเป็นรองของเกาหลี และในเดือนสิงหาคม พันธมิตรอังกฤษ-ญี่ปุ่นก็ได้รับการต่อสัญญา โดยมีขอบเขตคลุมไปถึงการปกป้องผลประโยชน์อังกฤษในอินเดียและอังกฤษรับรองว่าญี่ปุ่นเป็นเจ้าเหนือเกาหลี ในเดือนกันยายน สนธิสัญญาแห่งปอร์ทสมัธได้ทำให้ญี่ปุ่นสามารถยุติสงครามกับรุสเซีย ในเดือนพฤศจิกายน อิโตเจรจาข้อตกลงซึ่งทำให้เกาหลีกลายเป็นรัฐภายใต้การอารักขาของญี่ปุ่นและญี่ปุ่นควบคุมการต่างประเทศของเกาหลี ๑ เดือนต่อมา จีนเงียบเฉยในการจัดการเกี่ยวกับดินแดนในครอบครองของตน จนปลายปีนั้น ญี่ปุ่นก็พร้อมที่จะเสวยผลบุญจากสิ่งที่ตนได้มาโดยมิต้องเกรงกลัวชาติใดจะแทรกแซงกิจการภายในอีก

ขั้นแรกคือการแต่งตั้งอิโตเป็นข้าหลวง (Resident General) ในกรุงโซลในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๙๐๖ เขามีอำนาจอย่างกว้างขวาง แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะเอาชนะฝ่ายตรงข้ามชาวเกาหลี และหรือไม่เพียงพอที่จะป้องกันมิให้เกาหลีร้องเรียนต่อที่ประชุมระหว่างประเทศที่กรุงเฮก (Hague) ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.๑๙๐๗ ดังนั้น พระมหากษัตริย์ถูกบีบบังคับให้ทรงสละราชย์ในเดือนกรกฎาคมปีนั้น และญี่ปุ่นเข้ารับผิดชอบในนโยบายทั้งภายในและภายนอกประเทศ แม้ว่าความไม่สงบจะยังดำเนินต่อไปที่จะทำให้แผนการต่าง ๆ ต้องไร้ผลด้วย จนกระทั่งสองปีต่อมาอิโตลาออก จุดมุ่งหมายญี่ปุ่นนับแต่นั้นมาคือการผนวกเกาหลีเลย แต่การฆาตกรรมอิโตโดยชาวเกาหลีที่คลั่งชาติที่เมืองฮาบิน (Harbin) ในเดือนตุลาคม ค.ศ.๑๙๐๙ ก็เป็นข้ออ้างที่ดีสำหรับการผนวกดินแดน ในเดือนพฤษภาคมต่อมา นายพลเตรอชิ มาซาตาชิ (Terauchi Mastachi)

ซึ่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงสงครามตั้งแต่ ค.ศ.๑๙๐๒ ได้รับการแต่งตั้งต่อมาให้เป็นข้าหลวง โดยได้รับคำสั่งให้ควบคุมทั้งประเทศอย่างเต็มที่ด้วยการใช้กำลังตำรวจและทหาร เขาได้ทำตามคำสั่งแล้ว ในวันที่ ๒๒ สิงหาคม ค.ศ.๑๙๐๑ เขาได้บังคับให้รัฐบาลเกาหลีลงนามในสนธิสัญญาผนวกดินแดน

เหตุการณ์ในแมนจูเรียในเวลาเดียวกันได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.๑๙๐๖ การกอบโกยผลประโยชน์ตามสิทธิของญี่ปุ่นได้ถูกมอบหมายให้แก่บริษัทที่จัดตั้งขึ้นใหม่ คือ บริษัทการรถไฟสายแมนจูเรียใต้ ซึ่งรัฐบาลถือหุ้นอยู่กึ่งหนึ่งและมีสิทธิ์แต่งตั้งเจ้าพนักงานสำคัญสองคน นอกเหนือจากการเดินรถไฟสองสายและจัดสร้างเพิ่มเติมแล้วบริษัทมีอำนาจเต็มที่จะดำเนินกิจการเหมืองแร่ กิจการวัสดุที่ใช้ประจำวันทั่วไปและกิจการจัดจำหน่ายสินค้า รวมทั้งจัดเก็บภาษีและดำเนินการบริหารในเขตที่เส้นทางรถไฟผ่าน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ บริษัทได้ถูกตั้งขึ้นมาด้วยจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นองค์กรแห่งนโยบายเก่า ๆ กับเป็นแหล่งค้ากำไร ภายใต้ความอุปถัมภ์และการควบคุมซึ่งแบ่งกันในด้านการเมืองการทูตกับข้าหลวงแห่งกวันตุง (Kwantung หรือเลียวตุง) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งในเดือนสิงหาคม ค.ศ.๑๙๐๖ การลงทุนของญี่ปุ่นได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็วมาก โดยมหาอำนาจทั้งหลายถือว่าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ การทาบทามใกล้ชิด (Rapprochement) ระหว่างฝรั่งเศสกับรุสเซียใน ค.ศ.๑๙๐๗ โดยได้รับการกระตุ้นจากอังกฤษเป็นตัวอย่าง และการยืนยันจากข้อตกลงกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งปรากฏในรูปของบันทึกระหว่างนายรุท (Root) กับนายทาคาชิรา (Takashira) แห่งปี ๑๙๐๘ เหล่านี้ล้วนมีความหมายเท่ากับการทำให้วงการเมืองระหว่างประเทศเงียบเสียงที่ญี่ปุ่นมีอภิสิทธิ์พิเศษในธุรกิจในแมนจูเรีย มีเสียงทักท้วงฮือฮาจากลอนดอน แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะขัดขวางการต่อสัญญาพันธมิตรระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่นใน ค.ศ.๑๙๑๑ โดยทั้งหมดแล้ว ญี่ปุ่นมีเหตุผลที่ควรจะพอใจกับสถานภาพและโอกาสของตน

การธำรงรักษาและปรับปรุงถ้าจะเป็นไปได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับความมั่นคงในบางระดับทางสังคมและการเมืองภายในประเทศ ความมั่นคงนั้นมีทีท่าดูเหมือนว่าจะดำเนินไปตามครรลองที่จะบรรลุผล สถาบันต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในระยะสี่สิบปีก่อนมิได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำลายชนชั้นปกครองและมีชนชั้นอื่นขึ้นมาแทนที่ พร้อมทั้งการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นกลียุคซึ่งขบวนการเช่นนั้นจักต้องนำมา สถาบันเหล่านี้กลับโยกย้ายการจัดสรรอำนาจสิทธิ์ขาดภายในชนชั้นปกครอง และนำองค์ประกอบใหม่ ๆ เข้ามาใช้ ดังนั้น ข้าราชสำนักเดิมและเจ้าขุนนางที่แม้จะมิได้มีตำแหน่งสำคัญก็ได้รับความมั่งมีและยศศักดิ์จากฝ่ายระบอบการปกครองเป็นการรอมชอม

ต่อกัน ความมั่งมีนั้นมาจากพันธบัตรที่รัฐบาลให้มา ส่วนยศศักดิ์มาจากฐานะของตนในชนชั้นขุนนางซามูไรเดิมที่มีความสามารถที่สุดได้กำไรจากการฝึกอบรมที่เหนือกว่าและจากประสบการณ์ก็พบแง่มุมที่น่าพอใจในระบอบที่ตั้งมั่นด้วย บางคนกลายเป็นทหารและข้าราชการหรือบางทีก็เป็นเช่นนั้นดังที่ใคร ๆ ก็ควรว่าเช่นนั้น คนอื่น ๆ กลายเป็นผู้นำในวงการอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ทั้งสองกลุ่มมีคุณสมบัติที่จะได้รับการแต่งตั้งสู่ชนชั้นขุนนางซึ่งได้เน้นความจริงว่าสังคมใหม่มิได้มีเจตจำนงที่จะให้มีอภิสิทธิ์คงอยู่ตลอดไป แม้จะยังมีการคงไว้ซึ่งตำแหน่งเป็นส่วนใหญ่ซึ่งเป็นคุณลักษณะของสังคมเก่า สำหรับคนที่มาจากชาติกำเนิดอันต่ำต้อยแต่ประสบความสำเร็จผล อำนาจและเกียรติยศก็พากันวิ่งมาหา กลุ่มผู้นำเมอิจิได้ชัยชนะมิเพียงแต่ได้ตำแหน่งสูงสุดเท่านั้น หากแต่ยังได้ยศศักดิ์สูงสุดด้วย---อิโตและยามางาตาทั้งคู่ได้เป็นเจ้าชาย---เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนทุกระดับ ดังนั้น ทหารหรือข้าราชการควรมุ่งหมายไปสู่การเป็นบารอนหรือวิสเคานต์ เท่า ๆ กับการเป็นนายพลหรือรัฐมนตรี

อันที่จริงแล้วราชการทหารและราชการพลเรือนเป็นสิ่งปกติที่สุดและเป็นหนทางที่น่านับถือไปสู่ความก้าวหน้า ทั้งสองด้านล้วนต้องมีข้าราชการที่มีระเบียบวินัย ประสิทธิภาพในวิชาชีพและความประพฤติส่วนตนที่มีมาตรฐานสูง และในขณะเดียวกัน ราชการทั้งสองฝ่ายก็ยืนกรานว่า การแต่งตั้งและการเลื่อนชั้นตำแหน่งย่อมดำเนินไปตามคุณงามความดี เป็นการหมายถึงว่าอาชีพนั้นเปิดกว้างแก่ทุกคนที่สามารถสอบไล่ผ่าน เนื่องจากการศึกษาเปิดกว้างอย่างเท่าเทียมกัน จึงเท่ากับว่า ครอบครัวใดที่ลูกหลานเข้าโรงเรียนและวิทยาลัยที่เหมาะสมถูกต้องย่อมหวังได้ที่จะให้ลูกหลานได้เข้าร่วมราชการแผ่นดินระดับสูง ในภาคปฏิบัติยกเว้นไม่กี่คนแล้ว คนจนได้ถูกกีดกันออกไป แต่ความหวังนั้นเป็นจริงสำหรับหลายครอบครัวที่คงไม่อาจหวังเป็นอื่นได้ถ้าปราศจากหนทางดังกล่าวที่จะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นปกครอง ครอบครัวเหล่านี้มาจากเจ้าของที่ดิน ชาวนาผู้มีอันจะกินตามชนบท พ่อค้ารายย่อยและนักอุตสาหกรรมรายย่อยตามตัวเมือง

สำหรับคนที่มีความทะเยอทะยานแล้ว ไม่ว่าจะทะเยอทะยานเพื่อตัวเองหรือเพื่อบุตรหลานของตน การศึกษาเฉพาะสาขาระดับสูงจึงกลายเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงก่อน ใน ค.ศ. ๑๙๐๗ โรงเรียนประถมมีนักเรียนประมาณ ๙๗% ของเด็ก ๗ ล้านคนที่อยู่ในเกณฑ์อายุเข้าเรียน เมื่อหลักสูตรภาคบังคับได้ขยายสูงขึ้นจาก ๔ ปี เป็น ๖ ปี โรงเรียนมัธยมในปีเดียวกันก็มีนักเรียน ๑๕๐,๐๐๐ คน จำนวนผู้เข้าเรียนระดับมหาวิทยาลัยก็เพิ่มสูงขึ้น และยังคงมีข้อเรียกร้องที่ไม่พึงพอใจต้องการที่เรียนมากขึ้น ได้มีมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นมากมายจากเดิมซึ่งมีอยู่

เพียง ๓ แห่งในโตเกียว (คือราชมหาวิทยาลัยแห่งโตเกียว และมหาวิทยาลัยเอกชนเคอิโอ และ วาเซ ดา) ได้แก่---เกียวโตใน ค.ศ.๑๙๐๓ เซนได (Sendai) ใน ค.ศ.๑๙๐๗ ฟูคูโอกา (Fukuoka) ใน ค.ศ.๑๙๑๐---บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยเหล่านี้ได้เข้ารับตำแหน่งรับผิดชอบการงานในราชการและในงานด้านอื่น ๆ ถึงกระนั้น การแข่งขันเข้าเรียนก็ยังเข้มข้นรุนแรง ขยายไปถึงโรงเรียนมัธยมปลายมากเท่า ๆ กับการเข้าเรียนคณะต่าง ๆ ตามมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง โดยที่ยังไม่ต้องเอ่ยถึงว่าเป็นเรื่องน่าสรรเสริญแล้ว นับเป็นลักษณะเด่นสำคัญกว่านั้นอีกที่ผู้สมัครสอบส่วนใหญ่ได้รับการตัดสินคัดเลือกจากความสามารถ มิใช่ชาติกำเนิดหรือความมั่งมี เว้นเสียแต่ว่า ความมั่งคั่งพอประมาณเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ครอบครัวสามารถส่งบุตรหลานไปเรียนได้เต็มเวลา

อันที่จริงแล้ว ญี่ปุ่นในรัชสมัยเมอิจิได้ทำสิ่งต่าง ๆ ไว้มากมายโดยวิธีต่าง ๆ ตามอุดมคติของนักปฏิรูปปลายสมัยโตกูงาวาให้เป็นจริงขึ้นมา กล่าวคือ การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งบุคคลผู้มีความสามารถโดยไม่คำนึงถึงยศศักดิ์ที่สืบต่อตกทอดลงมาในวงศ์สกุล โดยวิธีนี้ทำให้อันตรายจากการก่อการร้ายลดลง อย่างไรก็ตามการที่อาชีพเปิดกว้างอย่างแท้จริงแก่ผู้ที่มีความสามารถที่ยังคงมีอยู่โดยทำให้การปฏิวัติไม่น่าจะทำได้นั้น ก็มิได้ทำให้ข้อพิพาททางการเมืองหมดโอกาสเสียทีเดียว หลายคน แม้แต่คนที่อยู่ในกลุ่มช่วยตั้งระบอบขึ้นมาที่มิได้โชคดีหรือประสบความสำเร็จภายใต้การปกครองนั้นและได้แสวงหาทางที่จะเปลี่ยนนโยบายการปกครอง พรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นล้วนประกอบด้วยบุคคลประเภทนี้คือ กลุ่มคณะปกครองเดิมที่ต้องเสียอำนาจพร้อมพรรคพวกที่แสดงความไม่พอใจ เจ้าที่ดินและชาวนาที่รังเกียจการเลือกที่รักมักที่ชังในด้านการเงินที่ได้กระทำต่อหมู่บ้านเพื่อประโยชน์ของตัวเมือง พ่อค้าและนักอุตสาหกรรมผู้รู้สึกว่าอิทธิพลของตนลดน้อยลงมิควรค่ากับความมั่งมีของตน และซามูไรเดิมมากมายที่ไร้ความสามารถหรือโชคลาภที่จะช่วยรักษาวิถีชีวิตแรกเริ่มแบบเดิมในโลกที่เปลี่ยนแปลงไปได้ บุคคลเหล่านี้มิใช่นักปฏิวัติในแง่ที่จะล้มล้างสังคม แต่เป็นปฏิปักษ์ต่อกลุ่มผู้ปกครองญี่ปุ่นและมีความแน่วแน่ที่จะขอมีส่วนร่วมในการปกครองถ้าเป็นไปได้

ในทำนองเดียวกัน เมื่อถึงปลายรัชสมัยเมอิจิ คณะปกครองก็ยิ่งตั้งมั่นในอำนาจมากกว่าเดิม บุคคลผู้อาวุโสในคณะ---อิโต ยามางาตา และมัตสุกาตา---ได้กลายเป็นองคมนตรี (Genro) เพราะได้รับราชการประกอบคุณงามความดีมาช้านาน มีหน้าที่ถวายข้อแนะนำต่อพระจักรพรรดิในการที่จะทรงวินิจฉัยเลือกนายกรัฐมนตรี ดังนั้น องคมนตรีย่อมมีอำนาจควบคุมการประกอบคณะรัฐบาลและควบคุมนโยบายของคณะรัฐบาลนั้นด้วย ยิ่งกว่านั้น เมื่อกาลเวลาผ่านไป

องคมนตรีได้เอาคนของตนเข้าไปรับตำแหน่งที่สำคัญนอกเหนือจากคณะรัฐบาล การแต่งตั้งสู่คณะองคมนตรี สภาขุนนาง สู่ตำแหน่งบัญชาการระดับสูงในกองทัพ และการบังคับบัญชาระดับสูงในวงราชการ ล้วนต้องเป็นไปตามพระบรมราชโองการแต่งตั้งซึ่งแน่นอนว่าผู้ที่ถวายคำแนะนำในการแต่งตั้งคือผู้ที่มีอำนาจ เป็นการจำกัดการเลื่อนตำแหน่งโดยความสามารถในภาคปฏิบัติโดยปริยาย แม้ว่าชาติกำเนิดและความมั่งมีจะไม่เป็นการเพียงพอในตัวของมันเอง คนที่ต้องการหมายมุ่งตำแหน่งสูงสุดอย่างน้อยที่สุดตำแหน่งทางการเมือง จำเป็นต้องมีสายสนกลในเกี่ยวข้องกับ "กลุ่มวงใน" โดยการเชื่อมประสานด้วยวิธีโดยสายสืบสกุลวงศ์บ้าง โดยการแต่งงานบ้าง หรือโดยพันธกรณีบ้าง เพื่อเป็นการค้ำประกันความจงรักภักดีของผู้นั้น อนึ่ง ควรระลึกถึงคำพูดของอิโตเองที่ได้พรรณนาระบอบการปกครองของญี่ปุ่นไว้ว่า เป็นระบอบของหมู่บ้านที่เติบใหญ่เกินตัว "โดยความผูกพันระหว่างครอบครัวกับกึ่งครอบครัวที่ได้แผ่ซึมซาบและเป็นส่วนสำคัญยิ่งของทุกองค์กรในสังคม" จนกระทั่ง "ยับยั้งสติปัญญาอันเยือกเย็นและการคาดประมาณเหตุการณ์ต่าง ๆ ไว้ และแม้จนถึงขัดขวางไว้โดยอาศัยอารมณ์อ่อนโยนระหว่างคนด้วยกันเอง" อิโตกล่าวว่าสิ่งนี้เป็น "ขวากหนามอันดียิ่งต่อการรุกคืบหน้าคุกคามของลัทธิสังคมนิยม" เท่า ๆ กับทั้งยังได้สร้างสถานการณ์ที่ทำให้การโต้เถียงใด ๆ อย่างเสรีต้องพลอยอึดอัดไปด้วย การครองอำนาจและการโอนอำนาจได้กลายเป็นเรื่องครอบครัวไป...."[๕๒] ข้อความนี้เขาเขียนก่อนจะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแต่ก็ยังคงใช้ได้ผลดีสำหรับศตวรรษที่ ๒๐ ด้วย

เพื่อต่อต้านการผูกขาดตำแหน่งที่รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นนี้ ฝ่ายปฏิปักษ์ของรัฐบาลเมอิจิมีอาวุธสำคัญ ๒ ประการ ประการแรกคือ มติมหาชน ซึ่งแสดงออกทางหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน และทางด้านการชุมนุมที่ส่อลักษณะจลาจลบางครั้งบางคราว แม้จะเน้นการชุมนุมที่ต้องล่าถอยมีผลเฉพาะในขณะเกิดวิกฤตการณ์เท่านั้นก็ตาม แต่โดยปกติแล้วมักเกิดจลาจลในภายหลังมากกว่าก่อนหน้านี้ที่มีการกำหนดตัดสินใจไปแล้ว ประการที่สองคืออำนาจในการเลือกตั้งสภาล่างและพรรคการเมืองทั้งหลายที่มีกิจกรรมในรัฐสภา ระหว่าง ค.ศ.๑๘๙๐ ถึง ๑๘๙๔ ดังที่เราเห็นแล้ว (ดูบทที่ ๗) พรรคการเมืองได้ต่อสู้แม้จะไร้ผลเพื่อควบคุมงบประมาณ และโดยการควบคุมงบประมาณนี้ก็จะเท่ากับได้ควบคุมนโยบายทั้งหมดด้วย การต่อสู้เช่นนี้แสดงออกในรูปของความผิดหวังและการเลือกตั้ง และในรูปของความพยายามที่จะใช้กำลังเข้าตัดสิน เมื่อเกิดสงครามกับจีนทำให้ผู้คนเกิดความรู้สึกร่วมกันในความรักชาติ ภายหลังสงครามนั้น วิถีชีวิตการเมืองก็เคลื่อนไหวไปสู่การประนีประนอม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความไตร่ตรองของผู้ปกครองในด้านหนึ่งว่ากลไกของรัฐธรรมนูญจะบังคับใช้มิได้ผล ถ้ารัฐสภายังตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ และขึ้นอยู่กับ

นักการเมืองในด้านที่ว่า ถ้าไม่ปฏิวัติ การปกป้องของฝ่ายรัฐบาลเองนั้นก็ยากแก่การที่จะตีให้แตกได้ เนื่องจากทั้งสองฝ่ายต่างก็ผูกพันกับความคิด ทำให้การปฏิวัติเป็นเรื่องนอกประเด็น---คือความคิดที่ว่าพระจักรพรรดิทรงเป็นศูนย์กลางแห่งรัฐ และประชาชนรวมพลังสามัคคีในการหมายมุ่งสร้างชาติให้เข้มแข็ง---ด้วยเหตุนี้ ในไม่ช้านักฝ่ายหนึ่งก็เสนอให้ตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีและยอมผ่อนปรนบางประการในเรื่องนโยบาย อีกฝ่ายก็ยอมรับ

สัญญาณแรกแห่งความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นใน ค.ศ.๑๘๙๕ เมื่ออิโตได้รับความสนับสนุนจากพรรคเสรีนิยมซึ่งเป็นพรรคที่ใหญ่ที่สุดในสภาล่างและอิโตได้มอบตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทยให้แก่อิตางากิผู้เป็นหัวหน้าพรรค เมื่อสิ้นรัฐบาลอิโตในปี ๑๘๙๖ ผู้สืบต่อจากเขาคือ มัตสุกาตา เขาได้เป็นพันธมิตรกับพรรคของโอคูมา ด้วยเงื่อนไขแบบเดียวกันดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การจัดการมิได้ดำเนินไปด้วยดี เพราะทั้งสองฝ่ายตกลงกันมิได้ โดยเฉพาะเรื่องยามางาตา และอิโตไม่สามารถจะนำแบบอย่างที่เขาเคยใช้ในสมัยตั้งรัฐบาลของตนเอามาใช้อีกใน ค.ศ.๑๘๙๘ ได้ ถึงกระนั้น ถ้าไม่ใช้แบบอย่างนี้ เขาก็ไม่สามารถจะเอาชนะความเป็นปฏิปักษ์ของฝ่ายสภาล่างได้ ดังนั้น เขาจึงเป็นฝ่ายริเริ่มในการนำโอคูมาและอิตางากิเข้าร่วมจัดตั้งพรรครัฐบาลเป็นพรรคแรกในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น บุคคลทั้งสองเข้าทำงานในวันที่ ๓๐ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๙๘ โอคูมาเป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีต่างประเทศ อิตางากิเป็นรัฐมนตรีมหาดไทย ทั้งสองคนได้รับความสนับสนุนจากพรรคที่จัดตั้งขึ้นใหม่ซึ่งรวมสมาชิกของทั้งสองฝ่ายไว้เรียกว่าพรรครัฐธรรมนูญ (Constitutional Party---Kenseito) ซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ รักษารัฐธรรมนูญและมุ่งมีรัฐบาลที่รับผิดชอบต่อรัฐสภา น่าเสียดายที่ความเหล่านี้เป็นเรื่องที่พูดกันไปเพื่ออำพรางความแตกต่างมากมายระหว่างสองพรรคเดิมที่มารวมเป็นพรรคใหม่นี้ ในไม่ช้าก็มีความแตกต่างกันในเรื่องนโยบายจัดเก็บภาษีซึ่งต่างก็เป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ที่ต่างกัน และมีความแตกต่างกันอีกในเรื่องการจัดสรรปันส่วนตำแหน่งทางการเมืองที่ได้เป็นบำเหน็จรางวัลจากรัฐบาล ความแตกต่างเหล่านี้มีความรุนแรงเท่า ๆ กับเรื่องที่พวกเขาต้องเผชิญกับฝ่ายข้าราชการที่รวมตัวกันแต่ไม่ร่วมมือกัน อันสืบเนื่องมาจากผลของการที่อิโตเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนลักษณะของการต่อสู้ในด้านที่ให้เป็นการขันแข่งกันระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มผู้ปกครอง แทนที่จะเป็นการขันแข่งกันระหว่างรัฐบาลกับรัฐสภา โดยที่แท้จริงแล้ว รัฐสภามิได้มีบทบาทในเรื่องนี้เลย เพราะรัฐบาลลาออกในวันที่ ๓๑ ตุลาคมก่อนเปิดสมัยประชุม รัฐบาลใหม่ขึ้นมาแทนที่คือรัฐบาลของยามางาตาซึ่งได้เสียงข้างมากในสภาโดยวิธีการติดสินบาดคาดสินบนยืนยงคงอยู่สองปี

สถานการณ์สลับซับซ้อนด้วยเหตุที่อิโตและยามางาตาเป็นคู่แข่งกันมากขึ้นทุกที การขันแข่งนั้นสืบเนื่องมาจากส่วนหนึ่งเป็นการขันแข่งโดยส่วนตัว อีกส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากมีนโยบายต่างประเทศแตกต่างกัน การขันแข่งบางส่วนสะท้อนความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ฝ่ายพลเรือนกับฝ่ายทหารในแวดวงกลุ่มผู้นำเมอิจิเอง ในเดือนกันยายน ค.ศ.๑๙๐๐ อิโตพยายามที่จะเสริมพลังในมือให้กล้าแกร่งขึ้น โดยการจัดตั้งพรรคของตนขึ้น โดยรวบรวมสมัครพรรคพวกเสรีนิยมที่ยังเหลืออยู่จัดตั้งเป็นชมรมสหายการเมือง (Association of Political Friends---Seiyukai) แต่ได้บังคับให้พวกนี้ต้องยอมรับหลักการของเขาที่ว่าคณะรัฐบาลต้องมีความเป็น "อิสระ" เพื่อเป็นเครื่องตอบแทนที่เขาให้การอุปการะ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การมีตัวแทนพรรคในคณะรัฐบาลมิได้หมายถึงการที่รัฐบาลต้องเป็นรองอยู่ใต้การบังคับบัญชาของพรรค รัฐบาลจึงได้ถูกจัดตั้งขึ้นบนพื้นฐานนี้ แม้จะมีอายุสั้นนัก ยามางาตาไม่เห็นด้วย โดยถือเอาการที่ตนได้ขึ้นมามีอำนาจในวงราชการแผ่นดิน และในสภาขุนนางเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตน และอิโตเองก็ไม่สามารถจะขันแข่งเทียบเชิงได้ แม้จะถึงขนาดให้พระจักรพรรดิทรงเข้าแทรกแซงก็ตาม ซึ่งเป็นกรรมวิธีที่เขาเคยใช้ต่อต้านรัฐสภาจนสำเร็จผลมาแล้ว ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๐๑ เขาได้ลาออกอีกหลังจากที่อยู่ในตำแหน่งได้ ๑ ปี

นับแต่นั้นมา อิโตและยางาตามีตัวแทนในการเมืองที่ตนให้การอุปถัมภ์ค้ำจุน คือ ซาอิออนจิ (Saionji Kimmochi) และคัตสุรา ตาโร (Katsura Taro) ซึ่งได้ผลัดกันขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีเป็นเวลา ๑๒ ปี ในปลายช่วงสมัยนั้นเอง ที่ได้ชื่อว่าเป็นสมัยที่คัตสุราและซาอิออนจิพักรบ (Katsura---Saionji Truce) เป็นการสะท้อนความเข้าใจระหว่างสองกลุ่มได้เป็นอย่างดี แต่ละกลุ่มต่างก็มีอำนาจที่จะขัดขวางอีกฝ่ายได้ ต่างก็ตระหนักว่า มันจะเป็นการดีกว่านี้ถ้าจะงดเว้นไม่ทำเช่นนี้ ใน ค.ศ.๑๙๐๓ หลังจากที่ซาอิออนจิได้สืบต่อจากอิโตขึ้นเป็นประธานพรรคไซเยนไก (Seiyenkai) ก็ได้บังคับบัญชาเสียงส่วนใหญ่ในสภาล่างของรัฐสภา และมิตรสหายของอิโตในวงราชการ คัตสุราได้รับความสนับสนุนจากยามางาตาฝ่ายทหารและสภาขุนนาง ดังนั้นแต่ละฝ่ายต่างปกครองตราบเท่าที่ได้รับความเห็นชอบจากอีกฝ่าย ความจริงที่ยอมรับรองกันนี้ได้เปรียบเสมือนการสาบญี่ปุ่นให้ดูเหมือนว่าค่อนข้างจะอยู่ในความสงบที่ไม่เป็นจริง

คัตสุราอยู่ในตำแหน่งตั้งแต่เดือนมิถุนายน ค.ศ.๑๙๐๑ จนกระทั่งเสียงฮือฮาต่อสนธิสัญญาปอร์ทสมัธในปลายปี ๑๙๐๕ ทำให้เขาต้องลาออกจากตำแหน่ง ซาอิออนจิได้ขึ้นมาแทนเขาในเดือนมกราคม ค.ศ.๑๙๐๖ เขาได้เพิ่มเติมสองคนจากพรรคไซเยนไกเท่านั้นขึ้นมาเป็นรัฐมนตรีโดยที่เกรงในทรรศนะยามางาตา แต่เขาก็ต้องลาออกในเดือนมิถุนายน ค.ศ.๑๙๐๘

เพราะไม่สามารถจะรอมชอมนโยบายของพรรคของเขากับนโยบายของฝ่ายองคมนตรีในเรื่องการคลัง เรื่องนี้ทำให้คัตสุราได้กลับมาใหม่จนกระทั่งในฤดูร้อน ปี ๑๙๐๘ เขาเองก็มีความยากลำบากทางการคลังแล้วเลือกที่จะให้ซาอิออนจิเป็นคนแก้ไขเอง อย่างไรก็ตาม ความพยายามของซาอิออนจิที่จะใช้นโยบายตัดรายจ่าย (retrenchment) ได้ทำให้วงราชการทั้งทหารและพลเรือน รวมทั้งยามางาตาตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ต่อเขา และรัฐบาลก็ค่อย ๆ ถูกบีบออกไปในเดือนธันวาคม ค.ศ.๑๙๑๒ เพราะไม่สามารถที่จะหาคนมาเป็นรัฐมนตรีสงครามแทนคนที่ลาออกไป

ใน "ช่วงพักการละคร" ๒ เดือนที่มีความรุนแรงนั้นเอง ที่คัตสุราพยายามเป็นอิสระจากพรรคไซเยนไกโดยจัดตั้งพรรคของตนขึ้นและเป็นอิสระจากฝ่ายองคมนตรีโดยใช้พระราชวินิจฉัยของพระจักรพรรดิ ผลก็คือทำให้ทุกฝ่ายรวมตัวกันต่อต้านเขา ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๙๑๓ พรรคไซเยนไกโจมตีเขาอย่างรุนแรงในรัฐสภา ผู้คนนับพันก่อการจลาจลนอกอาคารและเข้าโจมตีโรงพิมพ์ของหนังสือพิมพ์ที่นิยมรัฐบาลด้วยสถานการณ์ที่เหนือการควบคุมไว้ได้นี้ดังเช่นที่เคยเกิดใน ค.ศ.๑๙๐๕ หลังสงครามกับรุสเซีย คัตสุราลาออกและถึงแก่กรรมต่อมาไม่นานนัก เนื่องจากซาอิออนจิได้เป็นองคมนตรีไปแล้ว การพักรบจึงสิ้นสุดลง และผู้ที่สร้างผลกรรมไว้นั้นก็เปิดทางให้ผู้อื่น

สองปัจจัยมีส่วนช่วยให้การพักรบสิ้นสุดลงได้ ประการแรก ในญี่ปุ่นมีความรู้สึกทั่วไปที่พึงพอใจมาก โดยเหตุที่ได้ชนะสงครามได้ดินแดนใหม่ ๆ และได้รับรู้ความเจริญก้าวหน้าภายในประเทศ ซึ่งล้วนมีแนวโน้มที่จะทำให้อารมณ์การเมืองอ่อนลง ประการที่สอง มีข้อความจริงอยู่ว่า พลเมืองทั้งประเทศได้รับผลประโยชน์ในสังคมที่ผู้นำเมอิจิได้สร้างขึ้น โดยผ่านสภาท้องถิ่นและคณะกรรมการท้องถิ่น พวกเขาได้มีฐานะในกิจการระดับมณฑลและระดับเมือง เมื่อได้มีส่วนให้คนเข้ารับราชการ พวกเขาก็เริ่มรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างระดับชาติและเริ่มมีความมั่นใจว่า ทรรศนะของราชการย่อมสะท้อนถึงทรรศนะของพวกตนด้วย ในท้ายสุดในฐานะที่เป็นผู้ลงคะแนนเลือกตั้ง---คุณสมบัติที่ว่า ต้องมีทรัพย์สินเป็นเกณฑ์ให้สิทธิ์เลือกตั้งยังคงมีอยู่ใน ค.ศ.๑๙๑๒ โดยการจ่ายเงิน ๑๕ เยนต่อปี ในการเสียภาษีให้รัฐ ทั้ง ๆ ที่มีความพยายามกันมากที่จะให้ลดจำนวนหรือยกเลิกเลย---พวกเขาได้เลือกผู้แทนสู่รัฐสภา จึงไม่เป็นการประหลาดเลยที่สมาชิกย่อมมีความกระตือรือร้นน้อยต่อการต่อสู้ที่ไม่เด่นชัดหรือบางทีก็ไม่จำเป็นนักที่จะต้องสู้เพื่อควบคุมนโยบายของรัฐ

ถึงกระนั้น ทั้งหมดดังกล่าวเป็นเรื่องที่เข้าใจผิดกัน ความเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นใน

ปลายรัชสมัยเมอิจิจนทำให้บรรดาพรรคการเมืองมีทั้งอำนาจและมีทั้งความรุนแรงด้วย เพราะเป็นการให้ทั้งองค์กรและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแก่ชาวญี่ปุ่นตามมหานคร ซึ่งเป็นความสำคัญที่ยังไม่ได้ตระหนักชัดกันนักว่าพวกนี้ในไม่ช้าก็จะประสบความสำเร็จมากกว่า กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อนาคตของพวกเขาขึ้นอยู่กับสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเศรษฐกิจของชาติ

เกษตรกรรมยังคงเป็นส่วนสำคัญยิ่งของเศรษฐกิจญี่ปุ่น ในต้นศตวรรษที่ ๒๐ ทั้ง ๆ ที่มีความพยายามมากที่จะอุปถัมภ์ค้ำจุนอุตสาหกรรมในชั่วคนที่แล้วมา เกษตรกรรมเป็นอาชีพของคน ๑๔ ล้านคน และสิ่งนี้อย่างช้าที่สุดก็ใน ค.ศ.๑๙๐๒ ได้ถือเป็นเกินกึ่งหนึ่งของประชากร การผลิตข้าวและไหมดิบเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ถัวเฉลี่ยการผลิตข้าวที่มีประมาณ ๓๐ ล้านโกกุใน ค.ศ.๑๘๘๐-๘๔ ได้กลายเป็น ๔๐ ล้านโกกุใน ค.ศ.๑๘๙๐-๙๔ และเกือบ ๔๕ ล้านโกกุใน ค.ศ.๑๙๐๐-๑๙๐๔ และ ๕๑ ล้านใน ค.ศ.๑๙๑๐-๑๔ ผลการผลิตนี้ส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากการเพิ่ม ๕๐% ในการผลิตต่อ ๑ เอเคิล ได้มีการเพิ่มโดยสัดส่วนในการผลิตพืชผลอื่นรองลงมาคือข้าวสาลี และข้าวบาร์เลย์ ผลผลิตไหมดิบเพิ่มเร็วกว่านั้นอีก คือ ๑๑.๕ ล้านปอนด์ ใน ค.ศ.๑๘๙๔ ๑๖.๕ ล้านปอนด์ ใน ค.ศ.๑๙๐๕ และ ๓๑ ล้านปอนด์ ใน ค.ศ.๑๙๑๔ ในปลายสมัยนั้นเอง สินค้าไหมดิบส่งออกมีมูลค่า ๑๔๔ ล้านเยนต่อปี เทียบเท่ากับ ๑/๓ ของการส่งออกทั้งหมด

ในสมัยเดียวกันนั้น ขบวนการที่ชาวนาเข้าเกี่ยวข้องกับการผลิตเพื่อตลาดและระดับรายจ่ายของชาวนาที่สูงขึ้นก็ได้สำเร็จผลสมบูรณ์ ต่อไปนี้ ชาวนาต้องซื้อปุ๋ย อุปกรณ์และเมล็ดพืชเท่า ๆ กับเครื่องใช้ไม้สอยในครัวเรือน และขณะเดียวกัน เขาก็ต้องจ่ายภาษีเป็นเงินสดมิใช่ในรูปอื่น ๆ ดังนั้น การเพาะปลูกเพื่อยังชีพย่อมเป็นไปไม่ได้แล้ว ชาวกสิกรที่มีที่ดินของตนเองไม่สามารถจะแก้ปัญหาซึ่งมาจากสถานการณ์ดังกล่าวได้ และต้องลดตัวลงเป็นผู้เช่านาแทน ผลก็คือ ๒/๔ ของที่ดินเป็นที่ให้เช่าใน ค.ศ.๑๙๐๐ คนอื่นที่ได้รับความสำเร็จมากกว่าก็กลายเป็นเศรษฐีที่ดินขนาดใหญ่ ทำให้หมู่บ้านมีการแบ่งแยกเป็นฝ่ายรวยและฝ่ายจน ให้มีอยู่ต่อไป สำหรับคนรวย---ส่วนใหญ่มิได้อาศัยในที่ดินของตนเพราะที่ดินยังคงเป็นแหล่งลงทุนที่ให้กำไรสำหรับผู้คนหาเงินหาทองในตัวเมือง---สังคมใหม่ให้โอกาสของอิทธิพล การศึกษาและกินดีอยู่ดีมากขึ้นกว่าเดิมที่บรรพบุรุษเคยได้รับในสมัยศักดินา สำหรับคนจน มันก็ให้โอกาสอีกแบบหนึ่ง คือ โอกาสที่จะให้ลูกหลานหางานทำเมื่อครอบครัวไม่สามารถจะเลี้ยงดูต่อไปได้

ส่วนใหญ่แล้วนี่คือสิ่งที่เกิดขึ้นในการค้าสิ่งทอซึ่งพัฒนาสูงมากเป็นด้านหนึ่งของอุตสาหกรรมญี่ปุ่น การปั่นไหมและทอไหมยังคงอยู่ตามชนบทและเป็นแหล่งให้งานทำส่วนท้องถิ่น

ได้มาก ส่วนใหญ่ใช้เครื่องปั่นเป็นด้ายไหมที่มีขนาดใหญ่ทันสมัย แม้ที่ตั้งของโรงงานจะบังคับให้คนงานต้องอพยพออกจากหมู่บ้านไปสู่เมืองก็ตาม ไร่ฝ้ายได้หมดค่าความหมายลงเพราะได้เลิกเก็บภาษีศุลกากรใน ค.ศ.๑๘๙๖ ทำให้ผู้ปลูกฝ้ายไม่สามารถจะแข่งกับฝ้ายที่สั่งเข้ามาจากอินเดียได้ แต่การปั่นและทอฝ้ายของอุตสาหกรรมนี้ได้ก้าวเข้าสู่โฉมหน้าใหม่แห่งการขยายตัวอย่างรวดเร็ว แกนเครื่องปั่นฝ้ายเพิ่มขึ้นจาก ๓๘๒,๐๐๐ ใน ค.ศ.๑๘๙๓ เป็น ๒.๔ ล้านใน ๒๐ ปีต่อมา ผลผลิตฝ้ายดิบจาก ๑๑๓ ล้านปอนด์ เพิ่มเป็นกว่า ๓๒๐ ล้านปอนด์ในเวลาเดียวกัน ในท้ายสุดประมาณ ๓๐-๔๐% ของฝ้ายดิบก็ถูกส่งออกไปขาย ที่เหลือส่งไปตามโรงงานทอผ้าภายในประเทศซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นโรงงานตามบ้านที่ใช้เครื่องทอด้วยมือ อย่างไรก็ตาม ใน ค.ศ.๑๙๑๓ มีคน ๘๕,๐๐๐ คน ทำงานอย่างน้อยที่สุดในโรงงาน ๕ แห่ง บางแห่งเป็นกิจการที่เชี่ยวชาญในกิจการทอผ้า ผลิตผ้าฝ้ายมีความกว้างแคบสำหรับตลาดในประเทศและบ่อยครั้งที่ใช้เครื่องทอด้วยมือเท่า ๆ กับเครื่องที่ใช้ไฟฟ้า โรงงานอื่น---โดยปกติก็เป็นโรงงานขนาดใหญ่ที่สุด---ก็มีอุปกรณ์ทอผ้าด้วยไฟฟ้า ที่จะให้กระสวยพุ่งผ่านไปตามช่องของเส้นด้ายตามยาวในเครื่องทอผ้า เป็นเครื่องติดตั้งในโรงงานปั่นฝ้าย ผลิตผ้าที่มีมาตรฐานเพื่อการค้าระหว่างประเทศ การส่งออกของสินค้าเป็นพับ ๆ มีมูลค่า ๓๓ ล้านแยนใน ค.ศ.๑๙๑๓ เมื่อเทียบกับประมาณ ๕.๗ ล้าน ใน ค.ศ.๑๙๐๐

แม้ว่าอุตสาหกรรมหนักจะได้รับแรงกระตุ้นจากนโยบายของรัฐที่จะให้เงินอุดหนุนและการลงทุนภายหลังสงครามจีน-ญี่ปุ่น ก็น่าประทับใจเฉพาะในอัตราการเติบใหญ่มากกว่าจะน่าประทับใจในปริมาณการผลิต ในการต่อเรือ ถัวเฉลี่ยต่อปีของน้ำหนักเป็นตันก็เพียง ๕๐,๐๐๐ ตัน ใน ค.ศ.๑๙๐๙-๑๓ เมื่อมีอู่ต่อเรือเพียง ๖ แห่ง ที่สามารถต่อเรือเหล็กกล้าได้น้ำหนักระวางเพียง ๑,๐๐๐ ตันหรือกว่านั้น การผลิตสินแร่และเหล็กกล้าก็มีระดับเป็นตัวตนเพียงประมาณอย่างละ ๑/๔ ของ ๑ ล้านตัน ใน ค.ศ.๑๙๑๓ เป็นเพียงกึ่งหนึ่ง และ ๑/๓ ของความต้องการภายในประเทศตามลำดับ วิศวกรรมขนาดหนักมีความเจริญก้าวหน้าด้วย ที่เด่นชัดคือโรงงานผลิตหัวรถจักรและล้อเลื่อนรถไฟ ในขณะที่มีโรงงานไม่น้อยที่ผลิตอุปกรณ์ไฟฟ้า ซีเมนต์ กระดาษ ถ้วยชาม เครื่องเคลือบ กระจก และอื่น ๆ ถึงขนาดนั้นแล้ว การผลิตสินค้าอุปโภคบริโภครวมทั้งแบบตะวันตกอีกมากมาย เช่น ชิ้นส่วนรถจักรยาน และอุปกรณ์การโยธาอื่น ๆ ก็ผลิตกันในโรงงานตามบ้านในเมืองอุตสาหกรรมทุกหนแห่ง

การพัฒนาโรงงานและโรงงานตามบ้าน ไม่ว่าจะมีขนาดและประเภทใด ล้วนขึ้นอยู่กับการได้พลังงานเชื้อเพลิงและการขนส่งเป็นส่วนใหญ่ ส่วนใหญ่ก็บรรลุผลดี การผลิตถ่านหิน

จาก ๕ ล้านเมตริคตันใน ค.ศ.๑๘๙๕ เพิ่มเป็น ๒๑ ล้านตัน ใน ค.ศ.๑๙๑๓ ซึ่งประมาณ ๔๐% ของถ่านหินก็นำไปใช้ในการอุตสาหกรรม การไฟฟ้าเพื่อทั้งเป็นพลังงานและให้แสงสว่างก็เริ่มมีใช้กันแล้วตั้งแต่ ค.ศ.๑๙๐๐ ส่วนใหญ่ไฟฟ้ามาจากโรงงานปั่นไฟด้วยพลังน้ำ โรงไฟฟ้าขนาดใหญ่แห่งหนึ่งได้ปั่นไฟให้โตเกียวใช้ใน ค.ศ.๑๙๐๗ อีกแห่งที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียปั่นไฟให้เมืองโอซากาในสี่ปีต่อมา ใน ค.ศ.๑๙๑๓ กำลังเครื่องปั่นไฟนั้นมีประมาณกว่าครึ่งล้านกิโลวัตต์

ขอบข่ายงานรถไฟในระยะนั้นก็ได้บริการเกาะต่าง ๆ ของญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ สายหลักซึ่งใน ค.ศ.๑๘๙๑ ได้ขยายจากอาโอโมริ (Aomori) ไปโกเบ โดยมีทางย่อยจากโตเกียวไปชายฝั่งญี่ปุ่นที่นาโอเอตสุ (Naoetsu) นั้นก็ได้ขยายไปชิโมโนเซกิและนางาซากีใน ค.ศ.๑๙๐๑ ใน ค.ศ.๑๙๐๖ ได้มีการตัดสินใจโอนกิจการรถไฟสายนั้นเป็นของรัฐ---โดยเหตุผลที่ว่า การให้เอกชนเป็นเจ้าของได้ทำให้ขาดมาตรฐาน และเน้นหวังผลกำไรมากเกินไป ผลก็คือต้องให้รัฐบาลควบคุมทั้งหมด ซึ่งเปิดใช้เพียง ๑๐% ของเส้นทาง ๕,๐๐๐ ไมล์ แผนที่เส้นทางรถไฟปี ๑๙๐๗ แสดงให้เห็นว่า นอกจากเส้นทางอาโอโมริไปนางาซากีแล้ว ยังมีการใช้รถไฟตู้นอนและตู้เสบียงด้วยในเส้นทางขอบข่ายการรถไฟท้องถิ่นรอบโตเกียวไปโอซากา พร้อมทั้งการขยายเส้นทางอีกมากมายที่ได้เริ่มมีขึ้นหรือเสร็จเรียบร้อยแล้วในกิวชิวภาคเหนือ และตามชายฝั่งทะเลญี่ปุ่น ยกเว้นฮอกไกโด และกิวชิวเท่านั้นที่ยังไม่มีเส้นทางรถไฟ ทั่วทุกหนแห่ง ผู้โดยสาร ๑๔๐ ล้านคน และสินค้าที่มีค่าระวางน้ำหนัก ๒๔ ล้าน ได้ใช้ทางรถไฟในปีเดียวกันนี้

ส่วนในระดับท้องถิ่น ระบบรถไฟได้เสริมเพิ่มถนนที่แม้จะขรุขระ แต่ก็มีมากเพียงพอให้เกวียนและพาหนะอื่น ๆ มากมายได้ใช้ทางด้วย จำนวนรถม้าที่จดทะเบียนได้เพิ่มขึ้นจากต่ำกว่า ๑,๐๐๐ คันมาเป็นกว่า ๘๖,๐๐๐ คัน ในยี่สิบปีเมื่อสิ้นปี ๑๘๙๗ ตามเมืองท่า เส้นทางรถไฟเชื่อมกับการบริการเดินเรือขนส่งตามชายฝั่งและต่างประเทศ การเดินเรือขนส่งได้เพิ่มจำนวนตามสัดส่วนเป็นกิจการดำเนินการโดยชาวญี่ปุ่น เรือเดินสมุทรพาณิชย์ได้เพิ่มขึ้นไป ๒.๔ ล้านตัน ใน ค.ศ.๑๙๑๓ ประมาณ ๖๐% เดินเรือด้วยกำลังไอน้ำหรือเครื่องยนต์ และในเวลานั้นได้บรรทุกสินค้ากึ่งหนึ่งที่เข้าและออกจากประเทศ มีเรือกลไฟให้บริการประจำวัน ระหว่างโยโกโฮมากับฮาโกดาเต และมีการเดินเรือเป็นประจำไปเกาหลี จีน หมู่เกาะฟิลิปปินส์ ออสเตรเลีย อินเดีย ยุโรป และทวีปอเมริกาเหนือ ไปถึงซานฟรานซิสโกได้ภายใน ๑๖ วัน ผู้โดยสารที่จะไปยุโรปมีให้เลือกเส้นทางหลายสายโดยผ่านคลองสุเอซ (บริษัท P and O บริษัท Massageries

Maritime และ Norddeutscher Lloyd รวมทั้งบริษัท NYK ของญี่ปุ่น) เส้นทางเหล่านี้ใช้เวลา ๔๐ วัน หรือจะเดินทางวันสุดสัปดาห์ไปเมืองวลาดิวอสต๊อค แล้วต่อรถไฟข้ามไซบีเรีย (Trans-Siberian railway) ก็ได้

อันที่จริงแล้ว ญี่ปุ่นมิได้เป็นประเทศที่ลี้ลับไร้สิ่งใดและอยู่โดดเดี่ยวดังที่เคยเป็นมาแล้วหลายชั่วคนก่อน และมิได้ดูเป็นประเทศตะวันออกนักอีกต่อไป อย่างน้อยก็ตามตัวเมืองใหญ่ เมืองใหญ่สองเมืองมีขนาดใหญ่ตามมาตรฐาน คือ โอซากามีประชากรเกือบ ๑ ล้านคน ตามรายงานสำรวจสำมะโนครัวปี ๑๙๐๓ โตเกียวมีขนาดใหญ่กว่านั้นสองเท่า อีกทั้งเป็นเมืองที่มีมากมายหลายอย่างที่เคยคุ้นสำหรับนักเดินทางต่างชาติ ใน ค.ศ.๑๙๐๗ ทั้งสองเมืองมีโรงงานประปา รถไฟฟ้าระดับท้องถิ่น และเริ่มวางรางรถไฟฟ้าตามท้องถนน มีอาคารสถานที่ตามที่สาธารณะมากมาย ธนาคาร และสำนักงานแบบตะวันตก ที่ไม่ใคร่เห็นปรากฏนัก คือ ขอบข่ายงานโทรเลข โทรศัพท์ และสายไฟฟ้าเหนือหัว ในขณะที่มีนักท่องเที่ยวผู้หนึ่งเขียนถึงโอซากาใน ค.ศ. ๑๙๐๑ ว่า :

> "สิ่งที่สะดุดตาคนแปลกหน้าเมื่อแรกเห็น คือ ปล่องไฟของโรงงานจำนวนมาก ซึ่งประกาศความสนใจ (ของญี่ปุ่น) ต่อการอุตสาหกรรม ปล่องไฟนับร้อยที่พ่นควันออกมามองลงมาที่เขาจนเขาเริ่มจะคิดว่าอาคารของปล่องไฟโรงงานคืออาคารที่อยู่อาศัยของประชาชน"[๕๓]

เสมือนจะเป็นการเย้ยหยันอยู่ในทีที่แม้แต่รถลากนับร้อยซึ่งให้แง่มุมหนึ่งแก่ถนนอย่างที่ไม่เหมือนถนนของยุโรปและอเมริกานั้นก็เป็นสิ่งเสริมต่อที่ทันสมัย โดยมีอายุเก่าแก่กว่าจักรยานเล็กน้อยที่กำลังจะเข้ามาแทนที่รถลาก

สิ่งใดที่เป็นความจริงของโตเกียว และโอซากา ก็เป็นเช่นนั้นในระดับย่อยลงมาในเมืองเกียวโต โยโกฮามา นาโกยา และโกเบ ซึ่งล้วนมีประชากรประมาณตั้งแต่ ๒๕๐,๐๐๐ คน ไปถึง ๔๐๐,๐๐๐ คน ใน ค.ศ.๑๙๐๓ และบรรดาเมืองในมณฑลต่าง ๆ ที่มีประชากร ๕๐,๐๐๐ คน หรือมากกว่านั้น ล้วนมีส่วนรับความสะดวกสบายทันสมัย มีอาคารก่อด้วยอิฐหรือคอนกรีตเมื่อเทียบเคียงกับวัดวาอารามและบ้านเรือนที่มีสถาปัตยกรรมเก่าแก่ บางครั้งใคร ๆ ก็อาจพบสิ่งเหล่านี้เช่นกันตามชนบทด้วย สถานที่ราชการ และโรงเรียนในที่แห่งหนตำบลใดก็ตาม ก็มักจะดูมิใช่แบบเป็นญี่ปุ่นไปเสียหมด ยิ่งกว่านั้น แม้นักท่องเที่ยวที่หวังจะท่องเที่ยวบริเวณ

เทือกเขาก็ได้รับคำแนะนำจากคู่มือท่องเที่ยวปี ๑๙๐๗[๕๔] ให้นำอาหาร แป้งฝุ่นป้องกันตัวแมลงประเภทตัวหมัด เล็น ไร ยาฆ่าเชื้อโรค สบู่และเทียนไข ตลอดจนเครื่องนอน และให้พร้อมที่จะลงเดิน ---"เครื่องวางบนหลังม้าลาสำหรับบรรทุกของแบบญี่ปุ่นคือความทรมาน"---มีกุลีแบกหามหีบห่อในกรณีที่ไม่มีม้า---กุลีเหล่านี้คงเป็นไปได้ที่จะเป็นคนวัยปู่ตาที่เกษียณอายุจากงานประจำ หรือเป็นเด็กหนุ่มที่อ้วนท้วม"---มีเขตชนบทหลายแห่งที่ไปถึงได้อย่างง่ายดาย และให้ความสะดวกสบายดีมาก โรงแรมสำหรับนักท่องเที่ยวที่นิกโก (Nikko) และมิยาโนชิตา (Miyanoshita) ซึ่งยังคงมีอยู่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเปลี่ยนแปลง ได้โฆษณาว่าสถานที่ของตนมีไฟฟ้า โทรศัพท์และห้องเล่นบิลเลียด โรงแรมตามท้องถิ่นก็อาจจะพบว่ามีบริการให้เก้าอี้และโต๊ะเครื่องนอน ถ้าไม่มีเตียงด้วย

เหล่านี้ล้วนเป็นการบอกชัดถึงบางสิ่งบางอย่างที่มากกว่าความปรารถนาที่จะเลียนแบบตะวันตก ลักษณะของเมืองใหญ่และอัตราความเติบใหญ่ในด้านการให้บริการความสะดวกสบายได้ชี้ชัดว่า ส่วนที่ทันสมัยของเศรษฐกิจในที่สุดได้กลายเป็นลักษณะเด่นของชีวิตประเทศชาติ สัดส่วนของประชากรตามเมืองได้เพิ่มขึ้นคือ ๑๖% ประชากรอยู่อาศัยในตัวเมืองที่มีประชากรกว่า ๑๐,๐๐๐ คน ใน ค.ศ.๑๘๙๓ ๒๑% ใน ค.ศ.๑๙๐๓ ๒๘% ใน ค.ศ.๑๙๑๓ จำนวนกรรมกรตามโรงงานจาก ๔๒๐,๐๐๐ คน ใน ค.ศ.๑๙๐๐ ได้เพิ่มเป็นสองเท่าในรอบสิบปีต่อมา ตัวเลขการค้าระหว่างประเทศได้ชี้ชัดถึงเรื่องทำนองเดียวกัน การส่งสินค้าออกประเภทกึ่งหัตถกรรม ส่วนใหญ่เป็นไหม ยังคงเป็นประมาณ ๔๐%-๕๐% ของสินค้าออกทั้งหมด แต่การส่งออกอาหาร และวัตถุดิบลดลงในขณะที่สินค้าสำเร็จรูปมีเพิ่มมากขึ้น สินค้าสองประเภทหลังมีประมาณเท่ากันในการส่งออก ใน ค.ศ.๑๘๙๓-๗ เมื่อต่างก็มีปริมาณส่งออกถือเป็น ๒๖% ของสินค้าออกทั้งหมด หลังจากนั้นอีก ๑๐ ปี ส่งออก อาหาร และวัตถุดิบ เพิ่มขึ้นเป็น ๒๑% สินค้าหัตถกรรมเป็น ๓๑% การสั่งสินค้าวัตถุดิบเข้าประเทศโดยเฉพาะสินแร่เหล็กและฝ้ายก็มีปริมาณมากขึ้นด้วยเป็น ๒๒% ของสินค้าเข้าทั้งหมดใน ค.ศ.๑๘๙๓-๗ ๔๔% ใน ค.ศ.๑๙๐๘-๑๒ แบบอย่างนี้เป็นแบบที่เหมาะสมถูกต้องต่อยุคสมัยแห่งการอุตสาหกรรมอย่างสม่ำเสมอ

ดังนั้น หลายปีแรกของศตวรรษที่ ๒๐ ได้เป็นขั้นตอนสำคัญในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของญี่ปุ่น แบ่งเป็นช่วงเวลาแห่งการเตรียมการ และช่วงเวลาแห่งการบรรลุผล ยิ่งกว่านั้นมีสัญญาณว่าการบรรลุผลอาจนำมาซึ่งผลประโยชน์และปัญหา สถิติเกี่ยวกับค่าจ้างแรงงานสำหรับช่วงเวลาก่อน ค.ศ.๑๙๑๔ ยังไม่น่าเชื่อถือนัก แต่ก็ชี้ชัดว่าค่าจ้างแรงงานสูงขึ้นในรอบ

ยี่สิบปีหลังจากที่เกิดสงครามกับจีนเพิ่มเป็น ๓๐% อัตราการบริโภคข้าวต่อรายหัว ได้เพิ่มสูงขึ้นในทศวรรษที่ ๑๘๘๐ จากเดิม ๐.๘ โกกุต่อคนทุกปีมาเป็น ๑ โกกุ (๕ บุณ-เอ็ล) ระดับนี้คงอยู่เช่นนี้ แม้จะไม่มีการปรับปรุงเป็นเวลากึ่งศตวรรษ เนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลักของญี่ปุ่น จึงต้องถือว่ามีการกินดีอยู่ดีขึ้น การใช้สิ่งทอก็ต้องมากขึ้นด้วย เพราะสินค้าออกสิ่งทอมิได้มีการเพิ่มการผลิตเสียทีเดียว

ในอีกด้านหนึ่ง ประชากรของประเทศได้เพิ่มขึ้นจาก ๓๕ ล้าน ใน ค.ศ.๑๘๗๓ เพิ่มขึ้นเป็น ๔๖ ล้าน ใน ค.ศ.๑๙๐๓ และเส้นกราฟยังคงพุ่งขึ้นไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงมีประชากรมากขึ้นในการแย่งกันกินแย่งกันใช้อาหารและสินค้า ในไม่ช้าหลังปี ๑๘๙๐ ญี่ปุ่นก็กลายเป็นประเทศผู้สั่งข้าวเข้าประเทศ และในปี ๑๙๐๔ ได้ซื้อข้าวเกือบ ๓ ล้านโกกุต่อปีจากเกาหลีและฟอร์โมซาเป็นส่วนใหญ่ ญี่ปุ่นจึงประสบปัญหาที่คุ้น ๆ กันในรัฐอุตสาหกรรมที่มีประชากรหนาแน่น ความจำเป็นที่จะสั่งซื้ออาหารเข้าประเทศและส่งสินค้าออกเพื่อชำระค่าสินค้าเข้าประเทศกลายเป็นเรื่องสลับซับซ้อนในกรณีของญี่ปุ่นที่ได้ละเลยไม่ใส่ใจในการผลิตวัตถุดิบ เช่น สินแร่เหล็ก ตะกั่ว ดีบุก ปิโตรเลียม ฝ้าย ขนแกะ จึงต้องสั่งเข้าสินค้าเหล่านี้เป็นปริมาณมากด้วย

ภาวะแวดล้อมนั้นเมื่อมาประจวบกับการที่รัฐบาลได้ตัดสินใจที่จะยังคงรักษากองกำลังทหารขนาดใหญ่ ก็ช่วยทำให้อัตราการเพิ่มมาตรฐานการครองชีพลดลง การเพิ่มมาตรฐานการครองชีพเช่นนั้นที่ได้เกิดขึ้นมิได้เฉลี่ยเท่ากันอย่างสม่ำเสมอ เมืองได้รับผลกำไรมากกว่าหมู่บ้าน เจ้าของและผู้จัดการได้กำไรมากกว่ากรรมกร มันเป็นความจริงในแง่หนึ่งที่ว่าการเพิ่มมาตรฐานการครองชีพได้กระตุ้นให้เศรษฐกิจพัฒนา เช่น ทำให้การออมทรัพย์และการลงทุนเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และเป็นเครื่องประกันการจัดสรรแรงงานถูกสำหรับอุตสาหกรรม แต่การเพิ่มมาตรฐานการครองชีพก็คุกคามที่จะนำมาซึ่งความไม่สงบทางการเมืองด้วย ผู้ประกอบการธุรกิจที่มีความมั่งคั่งย่อมแสวงหาอิทธิพลโดยผ่านพรรคการเมืองที่มีปรากฏอยู่ กรรมกรผู้ทนทุกข์จากค่าจ้างต่ำและสภาพการทำงานที่เลวร้ายเริ่มรวมตัวจัดตั้งสหภาพแรงงานและพรรคการเมืองของตนเองขึ้นมาแล้ว พวกเขาได้เผชิญการตอบโต้อย่างรุนแรงจากฝ่ายบ้านเมือง ใน ค.ศ. ๑๙๐๐ ได้มีการประกาศใช้ระเบียบข้อบังคับของตำรวจระบุการนัดหยุดงานเป็นเรื่องผิดกฎหมาย และในปีต่อมา พรรคสังคมประชาธิปไตย (Social Democratic Party) ก็ถูกปราบปรามภายในวันที่ก่อตั้งนั้นเอง ยิ่งกว่านั้น ความพยายามที่จะนำระเบียบกฎหมายแรงงานมาใช้ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ ค.ศ.๑๘๙๘ ก็ประสบการขัดขวางจากกลุ่มผลประโยชน์ที่มีตัวแทนเป็นสมาชิกในรัฐสภา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงงานฝ้าย---ที่กรรมกรหญิงวัยเยาว์ทำงาน "จ้างจากชนบทโดยวิธีการที่เกือบจะเป็นการล่อลวงเชิงชู้สาว"[๕๕] และอาศัยให้กินอยู่ในหอพักของโรงงาน กรรมกรหญิงต้องทำงานวันละ ๑๒ ชั่วโมง หรือมากกว่านั้นในกรณีเกี่ยวข้องที่ดีที่สุด---เจ้าของโรงงานต่อสู้อย่างดึงดันที่จะชะลอกฎหมายโรงงาน (Factory Act) ที่ระบุการทำงานวันละประมาณไม่เกิน ๑๑ ชั่วโมง สำหรับหญิงและเด็ก มันเป็นปี ๑๙๑๑ ก่อนที่ร่างกฎหมายนี้จะปรากฏเป็นกฎหมาย และอีก ๕ ปีกว่าจะบังคับใช้เรื่องก็เป็นทำนองกล่าวถึงความเดือดร้อนในอนาคต ดูเหมือนว่าญี่ปุ่นที่ต้องการอุตสาหกรรมกำลังได้รับปัญหาในด้านความสัมพันธ์ทางอุตสาหกรรมและการเมืองมาพร้อมกับความสัมพันธ์นั้น

อิทธิพลที่เปลี่ยนแปลงเมืองญี่ปุ่นได้เป็นอิทธิพลที่เปลี่ยนชีวิตของผู้คนในเมืองด้วย มิใช่เฉพาะในแง่ของสถานที่ทำงาน และสิ่งที่พวกเขาทำ ณ ที่นั้น หรือการเมืองที่พวกเขาโต้แย้งถกเถียงกันเท่านั้น หากแต่ยังมีการเปลี่ยนแปลงในแง่ของการแต่งกาย การกินอยู่และการใช้เวลาว่างด้วย สัญญาณแรกเริ่ม คือ แบบผมเดิมตามประเพณีนิยมหายไป โดยมากเป็นแบบผมชายเป็นสำคัญ ผู้ชายตัดผมสั้นแบบยุโรป ในเดือนกันยายน ค.ศ.๑๘๗๑ ได้มีคำประกาศเห็นชอบอย่างเป็นทางการ นับแต่นั้นมา ชาวญี่ปุ่นก็ปรากฏกายในที่สาธารณะด้วยเครื่องแต่งกายแบบสากลนิยมตะวันตก---นิยมหมวกปรัสเซีย รองเท้าและเสื้อไม่มีแขนผูกคอคลุมไหล่แบบฝรั่งเศส ---และใน ค.ศ.๑๘๗๓ กล่าวกันว่า ซามูไรสัตสุมาปรากฏตัวในโตเกียวในเครื่องแต่งกายโบราณ "ถูกจด ๆ จ้อง ๆ มองเหมือนคนแปลกหน้าต่างชาติเคยถูกมองกันมาแล้ว"[๕๖] ฉะนั้นตัวอย่างจากราชสำนัก (ซึ่งได้รับระเบียบการแต่งกายเต็มพิธีแบบตะวันตกในปลายปี ๑๘๗๒) คณะรัฐบาลและคณะทูตานุทูตโดยไม่ต้องกล่าวถึงบรรดาเครื่องแบบที่ใช้กันในวงการทหาร ตำรวจและรถไฟ ล้วนช่วยให้การแต่งกายแบบใหม่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในปลายศตวรรษ ชนชั้นสูงแต่งกายแบบใหม่กันท้วนทั่ว อย่างน้อยในที่สาธารณะ และในวาระโอกาสธุรกิจ ในคู่มือท่องเที่ยวปี ๑๙๐๗ ได้สังเกตไว้ด้วยความหวังว่า :

> "ข้าราชการญี่ปุ่นมาทำงานในเครื่องแต่งกายเสื้อกางเกงติดกัน หรือในโค้ตสำหรับตอนเช้า และชาวยุโรปที่ไปหาก็ควรแต่งกายทำนองเดียวกันด้วย ที่งานปาร์ตี้ในสวนและงานสังคมพิเศษ เครื่องแต่งกายเสื้อกางเกงติดกัน และมีโค้ตด้วย และหมวดทรงสูงเป็นสิ่งที่คาดว่าควรแต่งกันเช่นนั้น"[๕๗]

ถ้าจะเสริมต่อว่า มีการใช้บัตรเยี่ยมเยียนกันทั่วไป และนิยมการสูบบุหรี่ซิการ์ และซิกาแรตต์ด้วย เป็นการปรากฏชัดว่า ในไม่ช้าผู้มาเยี่ยมจะรู้สึกเหมือนอยู่ในบ้านตนเอง ในตัวเมืองอาจจะหาเบียร์กินก็ได้ เป็นเบียร์ที่ผลิตได้สำเร็จผลมากในโตเกียวและโยโกฮามา แม้บางแห่งจะหาขนมปัง เนื้อ และนม ได้ยากอยู่บ้าง จนต้องพึ่งข้าวและปลาก็ตามแล้วมีอาหารเสริมเป็นไก่และไข่ แม้ในตัวเมืองมีอาหารยุโรปหลากหลายซึ่งถือว่าแพงมากในรายการโภชนาการญี่ปุ่น

แน่นอนว่า อาหารยุโรปทั้งหมด เป็นสิ่งฟุ่มเฟือยสำหรับชาวญี่ปุ่นเช่นเดียวกับสินค้าประเภทเครื่องกิหาและเครื่องบันเทิงเริงรมย์ที่เป็นของฟุ่มเฟือย เช่น ดนตรียุโรปซึ่งเริ่มบรรเลงเป็นครั้งแรกในทศวรรษที่ ๑๘๘๐ ที่หอราคูเมอิกัน (Rakumeikan) ซึ่งสร้างขึ้นในโตเกียวเพื่อเป็นสถานที่สำหรับสังคมวงราชการญี่ปุ่นได้พบปะสังสรรค์กับวงการทูตและชาวต่างชาติ คณะดนตรีที่จัดตั้งขึ้นใหม่ในกองทัพและคณะของราชสำนักได้แสดงในงานคอนเสิร์ท และในงานเต้นรำ ผู้ฝึกสอนคือครูเยอรมัน ดังนั้น ไม่นานนัก ผลก็ปรากฏว่า ดนตรีตะวันตกก็กลายเป็นผลสำเร็จทางดนตรีที่สุภาพ โรงเรียนการดนตรีที่โตเกียวที่ตั้งขึ้นในปี ๑๘๘๗ สอนดนตรีตะวันตกและช่วยจัดการแสดงมหาอุปราการญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก ใน ค.ศ.๑๙๐๗ บทละครแปลจากเรื่อง **Orpheus** โดย Gluck โดยได้รับความช่วยเหลือจากวาทยากรต่างชาติที่เป็นนักเปียโนด้วย อย่างไรก็ตามดนตรีนี้เพื่อความบันเทิงของคนกลุ่มน้อยเท่านั้น รสนิยมทั่วไปยังนิยมดนตรีลีลาเพลงทหาร---แบบตะวันตกด้วย---เช่น เพลงมาร์ช และเพลงทหารที่สอนกันตามโรงเรียน ซึ่งตั้งแต่เดือนสิงหาคม ค.ศ.๑๙๐๕ ได้มีการแสดงดนตรีโดยทหารบกทหารเรือผลัดกันมาแสดงดนตรีที่สวนฮิบิยา (Hibiya) ไม่กี่ปีต่อมา โอซากาก็มีการแสดงดนตรีทำนองนี้ด้วย ความนิยมจนแซ่ซ้องสรรเสริญที่ต้อนรับการแสดง ทำให้มีการแสดงคอนเสิร์ทกันมากและมีวงดนตรีเกิดขึ้นมากมาย ส่วนใหญ่เป็นวงของเอกชนอุปถัมภ์

ในการละคร ประเพณีญี่ปุ่นได้พิสูจน์ดีกว่านั้นในการรักษาการละครของตนไว้ได้ แม้ว่าการฟื้นฟูละครโน (Noh) ในปลายศตวรรษที่ ๑๙ จะเป็นไปโดยความอุปถัมภ์ของชนชั้นสูง การละครคาบูกิ (Kabuki) ที่มีโครงเรื่องน่าเบื่อหน่าย อารมณ์ขันหยาบ ๆ และภาพที่ตื่นตาตื่นใจ แต่ก็ยังเป็นที่นิยมมาก จุดอ่อนมีอยู่ชั่วระยะหนึ่งเมื่อรัฐบาลยืนกรานให้เนื้อเรื่องมีคุณประโยชน์และแสดงผลกรรมบ้าง---โดยความพยายามที่จะเล่นละครแปลจากบทละครตะวันตก ซึ่งมีเทคนิคไม่เหมาะสมที่จะเล่น---แต่อย่างไรก็ตามละครคาบูกิก็ยังคงมีอยู่อย่างประสบความสำเร็จมากกว่าการละครแบบตะวันตกซึ่งต้องอาศัยการแปลอย่างหนัก บทละครนั้นแปลจากบทละคร

ของเชคส์เปียร์ (Shakespeare) โมลิแอร์ (Moliere) และอิบเซน (Ibsen) ในปลายรัชสมัยเมอิจิ การแสดงและเครื่องเวทีได้ถึงขั้นมาตรฐานพอแข่งขันได้โดยผลงานส่วนใหญ่เป็นของคาวาคามิ โอโตจิโร (Kawakami Otojiro) ซึ่งท่องเที่ยวไปต่างประเทศอย่างกว้างระหว่าง ค.ศ.๑๘๙๓-๑๙๐๓ จนทำให้เขาสามารถเสนอแนะการใช้แสงบนเวทีที่ทันสมัย การใช้ฉาก และปรับปรุงสิ่งอื่น ๆ อีกในการสร้างละครของเขาเองในโตเกียว

การแสดงคอนเสิร์ทและการละครในแบบใหม่นั้นเป็นการบันเทิงสำหรับผู้อยู่ในกรุงหรือผู้มาเยือนมหานครทั้งหลาย ที่เหลือได้รู้เรื่องบ้างก็จากการเล่าลือปากต่อปาก หรือจากการอ่าน อันที่จริงแล้ว ชีวิตญี่ปุ่นแบบใหม่นั้นส่วนใหญ่แสดงออกมากในวรรณกรรม ทั้งนี้มิได้เป็นในบัดนี้ เพราะหนังสือล้วนมีจุดมุ่งหมายสอนคติธรรม ดังเช่นหนังสือในสมัยฟื้นฟูเมอิจิซึ่งเสนอสิ่งใหม่ ๆ ของความคิดและจารีตประเพณีแก่ผู้อ่านที่ไม่ใคร่ได้รับรู้ข่าวสารอะไร หากแต่เป็นเพราะหนังสือสะท้อนสภาพสิ่งแวดล้อมของผู้เขียนเองและเขียนในสภาพแวดล้อมนั้น เช่น หนังสือ Sumidagawa (The Sumida River, 1909) โดยนาไง คาฟู (Nagai Kafu) เป็นนวนิยายเรื่องละครโตเกียวแบบเก่าที่ได้สิ้นสุดไป จึงเต็มไปด้วยข้ออ้างอิงถึงสิ่งต่าง ๆ อาทิ โรงเรียนกลางคืน รถราง ตะเกียงแก๊สในโรงละคร โรงพยาบาลที่อยู่โดดเด่น เป็นต้น เป็นการเลือกอย่างฉาบฉวย โดยเอาสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นว่าทันสมัยมาเข้าฉากเท่าที่จำเป็นแก่โครงเรื่อง เนื้อเรื่องและตัวละครขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในวิถีทางที่เป็นพื้นฐานมาก แกนนำของเรื่องคือ นักศึกษาชื่อโชกิชิ (Chokichi) ซึ่งมีมารดาเป็นครูสอนการท่องบทละครปากเปล่า ต้องการให้เรียนมหาวิทยาลัยเพื่อให้เขามีคุณสมบัติมั่นคงพอที่จะได้งานทำมีเงินเดือนกิน อย่างไรก็ตาม เขาได้ถูกซักถามทางการละคร ซึ่งเป็นการไม่เคารพเชื่อฟังและเป็นจุดที่นำพาเขากลับไปสู่วิถีชีวิตที่มารดาเขาไม่ต้องการให้เขาไปแม้จะเป็นวิถีชีวิตของมารดาเขาเอง ผลแห่งความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ซึ่งมีคำนิยามว่าเคารพนับถืออำนาจสิทธิ์ขาดของบิดามารดา กับแนวโน้มเท่า ๆ กับความขัดแย้งระหว่างแบบประเพณีดั้งเดิมกับแบบทันสมัยในการครองชีพญี่ปุ่น ล้วนเป็นแก่นสารเนื้อหาที่เป็นคุณลักษณะของหนังสือหลายเล่ม บทละครมากมายและภาพยนตร์ในไม่ช้าแห่งศตวรรษที่ ๒๐ เรื่อง **Ippeisotsu (One soldier,** 1908) ของทายามา คาไต (Tayama Katai) มีเนื้อหาแตกต่างออกไปแต่เรื่องร่วมสมัยในด้านแนวความคิดและการแสดงเป็นเรื่องจริงที่ร้ายกาจเกี่ยวกับการไปรบในสงครามรุสเซีย-จีนซึ่งความป่วยไข้ ความอ้างว้างเดียวดาย และความยากลำบากอันสืบเนื่องมาจากลัทธิรักชาติและความกล้าหาญ และความคิดและการแสดง แม้จนถึงบทร้อยกรองในท้องเรื่องที่เขียนขึ้นได้ทำให้นวนิยายนั้นเป็นเสมือนเสียงร้องจากอดีตห่างไกลหนึ่งชั่วคนที่ผ่านมาแล้ว

ถึงกระนั้น วรรณกรรมก็มิได้ละทิ้งอดีตเสียทีเดียว ได้มีนวนิยายเรื่อง **Takekurabe (Growing up,** 1895) โดยนักเขียนสตรีชื่อ ฮิกูชิ อิชิโย (Higuchi Ichiyo) เป็นเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มหนุ่มสาววัยรุ่นที่อาศัยอยู่แหล่งสำราญชานเมืองโตเกียวชื่อโยชิวารา (Yoshiwara) เป็นที่น่าสังเกตมากว่า เป็นเสียงสะท้อนของการเขียนสมัยโตกูงาวาที่ดีเด่นกว่า เหมือนไซกากู (Saikaku) เด่นมากจนยากที่จะรู้สึกได้ว่าโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไป ถ้าไม่มีการอ้างถึงเงินตราใหม่คือเงินแยนแล้ว ฉากอาจจะว่าเป็นฉากเอโดได้อย่างง่ายดาย ทั้งนี้มิได้เป็นเพราะผู้เขียนหจนหาถึงอดีต หากแต่เป็นเพราะนักเขียนสตรีผู้นั้นได้เลือกเรื่องทำนองนี้ คือเรื่องเกี่ยวกับแง่มุมหนึ่งของสังคมญี่ปุ่น ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยในค่าของมันเองถ้าจะมีเปลี่ยนอยู่แล้ว

นี่เป็นการเน้นบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งความสนใจในความทันสมัยอาจนำพาคนให้มองข้ามไป ความจริงนั้นคือมีหลายสิ่งหลายอย่างในญี่ปุ่นที่การปฏิรูปเมอิจิมิได้แตะถึงเลย อย่างน้อยก็มิได้แตะถึงเนื้อหาแก่นของมัน มารยาทและทัศนคติของโยชิวาราและการละครคาบูกิ และจังหวะชีวิตในชนบทตามฤดูกาล ความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันระหว่างครอบครัวกับบุคคลต่าง ๆ ยังคงเหมือนเดิมเหมือนเมื่อ ค.ศ.๑๘๐๐ เช่นเดียวกับศาสนาของญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ที่ยังเหมือนเดิม เป็นความจริงที่ว่า ศาสนาพุทธได้เสื่อมลงในบางระดับ โดยที่ขาดการอุปถัมภ์จากทางการเพราะโตกูงาวาสิ้นอำนาจ ศาสนาพุทธได้ถูกโจมตีมาก หลัง ค.ศ.๑๘๖๘ โดยกลุ่มนิยมชินโตที่ใช้กำลังเข้าโจมตีทั้งพระและวัดอยู่หลายครั้ง ยิ่งกว่านั้น นโยบายรัฐบาลเองก็ส่งเสริมให้พวกนี้ทำเช่นนั้น โดยที่ต้องพึ่งพาพระจักรพรรดิเพื่อตั้งมั่นอำนาจอาญาสิทธิ์ของตน เป็นธรรมดาอยู่เองที่ผู้นำใหม่จะมีอคตินิยมศาสนาที่เสริมส่งหลักการว่าจักรพรรดิทรงสืบวงศ์จากเทพเบื้องบน (Divine Descent) ดังนั้น พวกเขาจึงยกย่องให้เกียรติศาสนาชินโต มิได้เพียงเฉพาะในด้านพระราชพิธีซึ่งศาสนามีบทบาทเด่นอยู่แล้วเท่านั้น หากแต่ยังยกย่องศาสนาชินโตในด้านการบริหารแผ่นดินด้วย โดยจัดตั้งคณะกรรมการศาสนาชินโตที่เหนือเสียยิ่งกว่าคณะกรรมการแห่งรัฐในด้านการลำดับขั้นตามรัฐธรรมนูญ เมื่อแผนนี้ได้ถูกละเลยใน ค.ศ.๑๘๗๒ ศาสนาชินโตได้รับการอุปการะโดยตรงจากรัฐบาลโดยผ่านการแต่งตั้งครูอย่างเป็นทางการไปเผยแพร่ศาสนา

ความรู้มากมายเกี่ยวกับการปฏิบัติแบบตะวันตกพร้อมทั้งการฟื้นฟูศาสนาพุทธอย่างมีขอบเขตจำกัดได้นำความเปลี่ยนแปลงมาด้วยใน ค.ศ.๑๘๗๗ นับแต่นั้นมา นโยบายรัฐก็เด่นชัดระหว่างสองลักษณะของชินโต ลักษณะหนึ่งเป็นศาสนาที่กล่าวถึงเรื่องรัฐ และอีกลักษณะหนึ่ง

เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อถือทางศาสนา ลักษณะแรกอยู่ภายใต้การตรวจตราดูแลของกรมหนึ่งในกระทรวงมหาดไทยซึ่งได้รับผิดชอบในการจัดลำดับขั้นและให้เงินทองค้ำจุนวัดวาอารามทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ลักษณะที่สองเป็นเรื่องขององค์กรภาคเอกชนที่ดำเนินการเองไม่กี่ปีให้หลังองค์กรภาคเอกชนมากมายได้รับการรับรองจากรัฐบาลเป็นองค์กรศาสนาแยกต่างหาก คือเป็นนิกายต่าง ๆ ของชินโต เป็นการถือเหมือนนิกายมากมายของศาสนาพุทธที่ต้องขันแข่งด้วย

ดังนั้น ในปี ๑๙๐๐ ศาสนาชินโตประจำชาติ และนิกายชินโตได้แยกออกจากกันอย่างเด่นชัด และศาสนาชินโตประจำชาติเป็นศาสนาเกี่ยวกับพระจักรพรรดิและพิธีกรรมอย่างเป็นทางการ ส่วนนิกายชินโตเกี่ยวกับองค์ประกอบมากมายของความเชื่อถือนิยมในระดับประชาชนซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญของศาสนาที่ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่รู้จักกันดีมาหลายศตวรรษแล้ว ภายในครอบครัวโดยถัวเฉลี่ยแล้ว การนับถือศาสนาได้เปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อย เป็นการถือศาสนาที่เคร่งครัดเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมของการเกิด การแต่งงาน และการตายและเทศกาลของเทพเจ้าตามท้องถิ่น มากกว่าจะเป็นศาสนาที่มีความคิดกว้างขวางเกี่ยวกับศรัทธาและองค์กร ดังนั้น การเพิ่มอิทธิพลศาสนาชินโตในฉากระดับชาติ และความเสื่อมของศาสนาพุทธ มิได้มีความแตกต่างกัน เพราะสำหรับครอบครัวแล้ว มันหมายความถึงการเปลี่ยนการเน้นหนักภายในประเพณีร่วมนั้นเอง

การท้าทายประเพณีนี้ที่มาจากศาสนาคริสต์โดยผ่านพวกหัวรุนแรงก็มิได้ก่อเกิดความเปลี่ยนแปลงที่กว้างขวางนัก จนกระทั่งปี ๑๘๗๓ เมื่อแรงกดดันจากวงการทูตที่จะให้ศาสนาคริสต์นั้นถูกต้องตามกฎหมายและหลังจากนั้นไม่กี่ปี พวกมิชชันนารีต้องต่อสู้กับการโฆษณาชวนเชื่อต่อต้านศาสนาคริสต์ที่ตกทอดมาจากสมัยโตกูงาวา ความกระตือรือร้นอย่างไร้สติต่อทุกสิ่งที่เป็นของตะวันตกซึ่งปรากฏอย่างท่วมท้นในญี่ปุ่นปลายทศวรรษที่ ๑๘๗๐ ค่อย ๆ ช่วยให้พวกมิชชันนารีเอาชนะการต่อต้านศาสนาคริสต์ได้จนเป็นที่ยอมรับรองและนับถือด้วยเหตุผลสำเร็จของมิชชันนารีในด้านการแพทย์และการศึกษา แต่ศาสนจักรก็ยังต้องทนทุกข์กับความพ่ายแพ้อีกในรอบสิบปีต่อมาจากความเติบใหญ่ของลัทธิชาตินิยม และการฟื้นคืนชีพของความรู้สึกต่อต้านต่างชาติ ทั้ง ๆ ที่ได้ทุ่มเทเงินทองและความพยายามของมนุษย์แล้ว ผลก็ปรากฏว่า มีผู้เข้ารีตไม่มากไปกว่า ๑๔๐,๐๐๐ คน ใน ค.ศ.๑๙๐๗ ประมาณ ๖๐,๐๐๐ คนในจำนวนนั้น ถือนิกายโรมันคาธอลิค (Roman Catholic) มีสังฆราชในโตเกียวและ

เจ้าอาวาสในโอซากา เซนได (Sendai) และนางาซากี อีก ๕๐,๐๐๐ คน ถือนิกายฝ่ายโปรเตส-แตนท์ (Protestant) และอีก ๒๙,๐๐๐ คน ถือนิกายกรีก ออโธดอกซ์ (Greek Orthodox) ซึ่งบรรดาพระนักบวชจากรุสเซียได้เผยแพรอย่างประสบความสำเร็จพอควร

มีอยู่บ่อยครั้งที่ศาสนาคริสต์มีความสำคัญในด้านมีอิทธิพลต่อความคิดเห็น มากกว่าจะสำคัญในด้านจำนวนผู้เข้ารีตตามที่คาดคิดกัน อย่างไรก็ตาม ศาสนาคริสต์ยังไม่กล้าแข็งพอที่จะเปลี่ยนแปลงปฏิวัติความคิด ทัศนคติของสังคมญี่ปุ่นทั้งหมด อันที่จริงแล้ว ถ้าสมัยเมอิจิจะได้ก่อเกิดการท้าทายความเชื่อถือเก่าอยู่บ้าง มันก็คือการคุกคามที่มีต่อจริยศาสตร์ขงจื้อ และต่อแบบแผนของความประพฤติที่มีพื้นฐานขงจื๊อนั้นเอง การคุกคามนั้นย่อมมาจากลักษณะทางธรรมของความคิดตะวันตกที่มีปรากฏอยู่ในหลักสูตรของการศึกษาทั่วประเทศ และอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่ในประเทศ โดยที่เป็นสถาบัน ลัทธิขงจื๊อได้รับความกระทบกระเทือนมากจากสมัยฟื้นฟูเมอิจิ ด้วยเหตุที่มียกเลิกการศึกษาแนวขงจื้อที่รัฐบาลโตกูงาวาและเจ้าขุนนางได้ธำรงรักษามาแต่เดิม ยิ่งกว่านั้น องค์ประกอบเรื่องจักรวาลในปรัชญาขงจื้อ ซึ่งก็เหมือนกับของศาสนาในโลกตะวันตกคือได้พิสูจน์ว่าไม่สามารถจะทนทานอยู่รอดต่อความเติบใหญ่ของวิทยาศาสตร์ได้[๕๘] ในอีกแง่หนึ่ง ในเรื่องการเมืองและจริยศาสตร์ หลักการขงจื๊อยังคงเดิมเป็นปกติ และได้หาหนทางเป็นประจำที่จะเข้าไปแทรกอยู่ในกฎหมายบ้านเมือง และมีบทบาทสำคัญในการสร้างรูปแบบหลักสูตรของระบบการศึกษาในด้านศีลธรรมจรรยา จนกระทั่งคุณธรรมขงจื๊อว่าด้วยความสัตย์ซื่อจงรักภักดี การประสานกลมกลืนและความกตัญญูรู้คุณ ที่โรงเรียนต้องอบรมสั่งสอนได้กลายเป็นพื้นฐานแห่งหน้าที่พลเมืองและหน้าที่ต่อสังคมในรัฐทันสมัย

นี่คือสถานการณ์ที่ดึงดูดใจฝ่ายอนุรักษ์นิยมมาก พวกเขาต้องปลอบใจตนเองด้วยการตั้งข้อสังเกตว่า แม้กลไกรัฐจะมีที่มาเป็นแบบต่างด้าวมากเพียงใดก็ตาม ความคิดเห็นที่ซึมซาบแผ่ไพศาลให้กลไกรัฐดำเนินไปได้นั้นคือความคิดแบบญี่ปุ่น ความรักชาติและความนับถืออดีตได้ดำเนินไปพร้อม ๆ กัน ตรงกันข้ามกับฝ่ายหัวรุนแรงและพวกนักปฏิรูปที่มีแรงบันดาลใจจากตะวันตกมากขึ้นทุกที มิได้เฉพาะแต่เพียงทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเท่านั้น---ซึ่งถือว่าเป็นการรักชาติเพราะเสริมพลังของชาติให้เข้มแข็ง หากแต่ยังหันไปสู่ตะวันตกในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาพฤติกรรมและสัมพันธภาพของมนุษย์ด้วย โดยส่วนใหญ่แล้ว ศาสนาคริสต์เป็นสิ่งที่ได้ถูกปฏิเสธดังเช่นที่ได้ปฏิเสธศาสนาและปรัชญาเก่าแก่ของญี่ปุ่น พวกเขาได้หันไปสู่ตัวอย่างของนักคิดชาวตะวันตกรุ่นใหม่เพื่อแสวงหาทฤษฎีทางโลกที่สามารถจะยึดถือปฏิบัติได้ แม้ทฤษฎีนั้นจะมี

ลักษณะต่อต้านศาสนา ดังนั้น จึงเกิดความขัดแย้งขึ้นเพราะมันเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความรู้สึกของลัทธิชาตินิยมและประเพณีนิยมของชีวิตครอบครัว ความยัดแย้งนั้นมีส่วนก่อเกิดความรุนแรงปั่นป่วนอีก ๕๐ ปีต่อมา ผู้นำเมอิจิประสบความสำเร็จเด่นมากในแผนการที่จะทำให้ญี่ปุ่นเข้มแข็งและทันสมัย อย่างไรก็ตาม ในการกระทำนั้นพวกเขาได้ก่อเกิดความตึงเครียดซึ่งมีผลเกือบทำลายผลงานของพวกเขาเอง